

HENNY THIJSSING-BOER

Wie liefde
zaait

FENNE TRILOGIE 2

Henny Thijssing-Boer

WIE LIEFDE
ZAAIT

Fenne-trilogie 2

Z&K

Uitgeverij Zomer & Keuning

1

Doede Renkema, boer op Berendina Hoeve, staarde met een diepe denkrimpel boven zijn neus naar buiten over de kale blauw-zwarte velden. Kilometers ver strekte zijn land zich uit, land van de allerbeste Groninger klei. In de verte trokken zware tweespannen met moeizaam knikkende hoofden, de drieschaar door de stoppelvelden, waarna de velden gereed lagen voor hun winterslaap. Er straalde een mild aandoende vrede van die kale velden, een vrede die binnen de muren van de machtige hoeve in deze dagen ver te zoeken was.

Een grijs verleden trok aan Doede Renkema's geestesoog voorbij. Hij dacht aan zijn broer, Sikko, die in het verleden enkel haat en nijd om zich heen wist te strooien. Die alles wat met liefde te doen had, doodde. Dat verleden was voorbij; Fenne Folgersma, Doedes twintig jaar jongere vrouw, had met haar liefde de haat van de hoeve verbannen. Maar nu, een kwart eeuw later, kwam 't Doede voor als keerde het verleden weer. Aangrijpender nog dan toen want het was vooral Fenne die gebukt ging onder het verdriet dat hun oudste zoon, Renko, hun aandeed.

Doede zag hoe langer hoe meer zijn broer Sikko in Renko weerspiegeld. Fenne wilde dat – tegen beter weten in, vond Doede – niet zien. Zij kon maar niet geloven dat het bloed zich nooit verloochent, dat het karakter van voorouders en familieleden in nazaten te herkennen was. Hijzelf echter was daar heilig van overtuigd; de bewijzen lagen voorhanden!

Was Pauline, hun jongste en enige dochter, niet in alle opzichten gelijk aan haar moeder Fenne? En zei Age Folgersma, Fennes pa, bij zijn leven niet altijd dat Pauline ook het evenbeeld, zowel innerlijk als uiterlijk, van Fennes moeke was? Dat was toch al een bewijs?

De vijf jongens waren Renkema's, vond Doede. Renko, Age, Heiko, Wierd en Thijs, ze waren Renkema's, zoals hun verre voorouders Renkema's waren geweest: eerlijk en oprecht, met harten waarin liefde school voor alles wat leefde en groeide. Een karaktertrek van de Renkema's waaraan Sikko afbreuk had gedaan en nu, met Renko, leek het er veel op of ook die afweek van hun levensstijl. De zorgen die Fenne en hij over de andere jongens hadden, waren onbeduidend, zorgen die elk ouderpaar

ondervond met het opgroeien van hun kroost. Maar Renko... met Renko was het zo heel anders... Deze jongen beangstigde hem vaak, riep het verleden weer op.

‘Hoe is het toch mogelijk,’ had hij dikwijls tegen Fenne verzucht, ‘zes kinderen uit hetzelfde ouderpaar en toch zijn ze allen verschillend!’

Neem nou Age, hun tweede zoon, peinsde hij. In Age zat geen druppel boerenbloed en hij zou daarom ook nooit boer worden, maar leren dat de jongen kon!

‘Hij hoeft er niets voor te doen, het waait hem gewoon tegemoet!’ lachte Fenne vroeger altijd trots als Age met zijn rapport thuiskwam. Een rapport, waarvan allemaal achten en negens je tegenlachten, want voor minder deed Age het gewoon niet. Na de middelbare school was hij medicijnen gaan studeren en hoewel hij nog midden in die zware studie zat, wist hij nu al te vertellen, dat hij na zijn artsexamen verder wilde in de chirurgie. Ze wisten allemaal dat dit geen loze kreten, geen grootspraak was. Nee, Age stond voor zijn woord, week van een eenmaal genomen besluit niet af. Tweeënhalf jaar studeerde hij nu al medicijnen in Utrecht, waar hij op kamers woonde. Regelmatig kwamen zijn brieven, fijne, gezellige brieven waarin hij nooit vergat persoonlijk naar hen allen te informeren. Op gezette tijden, als zijn studie dat toeliet, kwam hij een weekend naar huis en zo was het goed, mijmerde Doede.

Om Age hadden ze geen zorg, die kwam er wel! Heiko, hun derde zoon, was met zijn tweeëntwintig jaar al getrouwd en woonde met vrouw en kind bij hen op de hoeve. Veel te jong voor een jongen om al getrouwd te zijn, vonden Fenne en hij, maar wat doe je er als ouder aan als de natuur zich heeft laten gelden? Het was een gedwongen huwelijk, dat zij met zorg tegemoet zagen maar dat ze evengoed moesten aanvaarden. Martje Vederius, hun schoondochter, paste nog niet helemaal in hun gezin. Martje, een dochter van timmerman-aannemer Vederius, die in een dorp een paar buurtschappen verderop gelegen, zijn zaak uitoefende, had het wat hoog in haar bolletje. Dit kon Fenne, die nog altijd de eenvoud zelf was, maar heel moeilijk verkroppen. Hij, Doede, kon nog wel redelijk met Martje overweg, maar Fenne, die toch werkelijk met iedereen van hoog tot laag kon opschieten, kon het met Martje maar niet vinden.

Martje was thuis enig kind en wellicht daarom tot in de grond verwend. Toen ze met Heiko trouwde en hij haar als boerin op hun hoeve bracht,

streelde dit het trotse hart van Martje niet weinig! Ze gedroeg zich tegenover de meiden alsof zij de boerin was en niet Fenne. Op Fenne keek ze neer toen ze hoorde – uit Fennes eigen mond nog wel! – dat Fenne hier vroeger als dienstmeid op Berendina Hoeve was gekomen. Zou je zo'n snootje niet, dacht Doede geërgerd; waar haalde ze het lef vandaan om Fenne steeds weer te kleineren! Het kind deed tegen Fenne soms gewoon uit de hoogte en dat terwijl er geen boerin in de wijde omtrek was te vinden die aan Fenne kon tippen. Wat wist zo'n jong deertje van hun hele voorgeschiedenis? Niks toch zeker! Natuurlijk, af en toe zou er nog wel het een en ander over vroeger verteld worden, maar na vijfentwintig jaar was het wilde gefluister van toen wel verstomd. De alleroudste dorpsbewoners zouden nog weten dat de hoeve in vroeger dagen in een kwade reuk had gestaan. De roddels waren echter verstomd toen hij Fenne – zijn dienstmeidje, ja! – als zijn vrouw op de hoeve had gebracht. Door haar liefde wist de jeugd van nu niet of nauwelijks wat er toen was voorgevallen. En nu ontpopte Renko zich net als Sikko. De gelijkenis was frappant, werd met de dag groter en zelfs Fenne wist, ondanks haar liefde voor deze knaap, dat kwade in hem niet te onderdrukken...

Doede Renkema schudde in gedachten zijn hoofd als wilde hij de muizenissen wegschudden. Niet aan deze zoon denken, niet aan het gevaar dat op de loer lag...

Zijn gedachten belandden nu bij Wierd, hun vierde zoon. Twintig zou hij aankomende winter zijn geworden. Een lieve, goedlachse jongen was Wierd geweest, van wie ze niet de minste moeite hadden ondervonden. Hij blonk op school niet uit zoals Age, maar hij bezat een grenzeloze liefde voor het boerenvak. Voor Wierd zou hij echter nooit naar een behoorlijke hoeve hoeven uitkijken, Wierd was gestorven toen hij amper zestien was. Een zware kou, die eindigde in een longontsteking... Wierd had de crisis daarvan niet overleefd. Doede zuchtte diep toen hij, nog altijd vol deernis, aan die zoon terugdacht. Zijn hart stroomde evenwel vol toen hij bedacht hoe Fenne hem in die dagen – terwijl toch haar eigen verdriet zo groot was – trachtte te troosten.

‘Licht en schaduw, Doede,’ zei ze dan zacht, ‘ze horen bij het leven. In geen mensenleven kan het altijd licht zijn... Het zou mooi zijn, maar het is absoluut onmogelijk. Deze pijn zal slijten als de ergste schaduw wat

optrekt... Vergeten zullen we hem nooit. Wierd zal op Berendina Hoeve verderleven, diep in onze harten!’

Lieve Fenne, dacht hij vertederd, wat hield hij nog altijd waanzinnig veel van haar! Na al die jaren duurde hun liefde onverminderd voort. Dat was hun licht, daar hadden ze houvast aan; het deed de schaduwen telkens weer verdwijnen.

Doede, die in zijn gemijmer onwillekeurig het rijtje kinderen afgang, dacht nu aan Thijs, hun jongste zoon. Thijs, met zijn achttien jaar al een blonde reus, een Renkema, voelde net als Age ook niets voor het boerenvak. Jammer was dat, maar daar deed je als ouder niets aan. Als boer werd je geboren: dat zat in je bloed, je kon die liefde niet aanleren. Thijs werd geen boer want Thijs wilde banketbakker worden! Doede schudde half misprijzend, half vermaakt zijn hoofd toen hij dacht: Mooie boerenzoons heb ik! De een wordt chirurg, de ander banketbakker en Wierd, in wie wel een boer zat, hebben we zo vroeg moeten afstaan. Heiko, die met vrouw en kind bij hen inwoonde, was boer, maar Renko maakte het de jongen onmogelijk zich goed te ontplooien. Weer belandden Doedes gedachten bij de bovenste van het rijtje, bij Renko. Over zijn gezicht trok weer die donkere wolk die de laatste tijd zo dikwijls zijn gezicht ontsierde. Doedes hart kromp ineen toen hij dacht: Het wordt weer net als vroeger... Vroeger, toen Sikko en ik hier met vader boerden. De haat tussen Renko en Heiko groeide met de dag, met het uur en Doede wist uit ervaring, dat niets ter wereld zo verderfelijker is als haat...

Ineens schrok Doede op uit zijn zwaar gepeins doordat er een arm door de zijne werd geschoven en een wang zich tegen de zijne drukte.

‘Fenneke!’

‘Wat sta je hier toch te prakkiseren, jongen?’ zei ze vermanend. ‘Ik liep buiten, pal onder het raam, ik stak mijn hand naar je op, maar je zag me niet eens...! Was je zo ver weg...? Dacht je aan gisteravond, aan Renko...?’

Doede knikte, sloeg een arm om haar middel en leidde haar naar de sofa. Ettelijke keren hadden ze hier samen op deze oude sofa gezeten. In voor- en tegenspoed was dit hun plekje waar ze elkander vonden, waar ze elkaar verstonden.

‘Je moet aan het voorgevallene van gisteravond niet zo zwaar tillen, Doede,’ begon Fenne zacht. ‘Renko had een pestbui en dat moest Pauline

weer eens ontgelden. Maar Pauline is met haar zestien jaar wel tegen hem opgewassen!’

‘Het is óf Pauline óf Heiko óf jij! Renko maakt me soms bang, zijn gedrag schrikt me af. Ik denk vaak...’

‘Ja, ik weet wat jij denkt. Jij ziet in Renko een dubbelganger van Sikko, maar dat is niet waar, Doede! Renko is Renko, Sikko was Sikko en geen mens is gelijk aan een ander! Je mag niet vergelijken, dat is nooit goed. Renko is moeilijk de laatste tijd, dat geef ik toe, maar het komt omdat hij overhoop ligt met zichzelf. Dat komt toch wel weer goed, dat is maar tijdelijk! Vroeger was hij toch ook niet zo, zo pesterig, zo dwars, zo... gemeen?’ ratelde ze in haar wil hem van zijn ongelijk te overtuigen.

‘Ik kan me zo gruwelijk aan Martje ergeren als die jou kleineert... maar dat Renko, je eigen zoon, minachtend over je doet, Fenne, dat néém ik eenvoudig niet!’

Doede zweeg, keek kwaad voor zich uit en Fenne probeerde recht te praten wat krom was. ‘Renko is vijftwintig, Doede! Een volwassen kerel met een eigen inzicht, een eigen inbreng! Hij zegt dingen die mij ook... pijn doen, maar dan denk ik maar dat hij het in zijn drift zegt, het niet zo meent...’

‘Jij wílt het niet zien, Fenne. Je bent blind van liefde voor die jongen!’ zei Doede zuchtend.

‘Dat is niet waar, Doede! Ik zie heus de fouten en gebreken van mijn eigen kinderen wel, maar ik probeer altijd achter het waarom van iets onaangenaams te komen!’

‘En ben je achter het waarom van Renko’s onbehoorlijk gedrag gekomen?’ vroeg Doede, met duidelijke spot in zijn stem. Fenne liet zich daar echter niet door uit het veld slaan. Haar stem klonk even dapper als zelfverzekerd toen ze hem van repliek diende: ‘Naar mijn mening wel, ja!’

‘Zo, dan ben je verder dan ik, want ik begrijp er niets van.’

‘Dat hele gedoe van gisteravond kwam zoals je weet doordat Pauline zo opgewonden thuiskwam met het bericht dat ze verkering had!’ legde Fenne uit. ‘Renko vindt haar daar nog te jong voor en in plaats van zich stil te houden begon hij meteen op haar in te hakken.’

‘Hij hoeft zich niet met Paulines aangelegenheden te bemoeien, daar heeft ze nog altijd ons voor!’ weerlegde Doede koppig.

Fenne knikte: ‘Dat is waar...’

Een tijdje zwegen ze. Fenne dacht aan Pauline en er verscheen een vertederende glimlach om haar mond toen ze haar dochter in gedachten weer hoorde jubelen: ‘Mam, ik heb verkering! Echte verkering met Bertus Bolt!’

Paulines snoetje had gestraald van geluk toen ze thuiskwam en haar familie deelgenoot maakte van haar ‘verkering’.

Zestien was ze, dacht Fenne stil, en overgelukkig met haar pas verworven buit. Want Fenne voelde feilloos aan dat het niet zozeer haar verkering was, die haar zo blij stemde, maar veel meer het fijne gevoel ergens bij te horen! Pauline had een vriend die van haar was, helemaal van haar; door Bertus Bolt was ze nu niet meer alleen! Want hoewel er in en om de hoeve mensen en vertier genoeg waren, buiten de veilige beslotenheid van thuis was Pauline een eenzaam opgroeiend meisje. Pauline sloot zich moeilijk aan, maakte niet gauw vrienden. Met meisjes van haar eigen leeftijd kon ze niet overweg; dat waren in haar ogen domme, giechelende trutten. De meisjes die in jaren veel ouder dan Pauline waren en tot wie ze zich wel aangetrokken voelde, zagen op hun beurt Pauline niet staan en zo kwam het dat Pauline vanaf haar eerste schooljaren geen vriendinnen had en alleen stond. En nu had ze ineens Bertus, de zoon van klompenmaker Bolt, leren kennen en had ze het gevoel dat haar leventje een gunstige keer nam. Jammer dan voor Renko, maar zij, Fenne, kon het begrijpen, ze was er zelfs blij om voor Pauline. Aan het woord ‘verkering’ tilde ze niet zo zwaar, dat was enkel een woord om het allemaal nog mooier en grootser te doen klinken. Maar dat begreep Renko weer niet. Renko begreep niet hoe moederziel alleen je je als meisje kon voelen. Een eenzaamheid die aan je ziel vrat en daar konden ouders en tal van broers ook niet aan helpen! Maar zij, Fenne, wist het uit eigen ervaring, ze kende de pijn daarvan. Hoe dikwijls had zij niet gehunkerd naar het gezelschap, de vriendschap van leeftijdgenoten. Zij was aan huis gekluisterd omdat ze na moekes dood de zorg voor pa, Heiko, Geertje en Onno op zich had genomen. Twaalf was ze toen geweest, een kind nog. Ze vluchtte toen pa met Marie Musch hertrouwde. Ze was naar Berendina Hoeve gevlucht, naar een afgelegen hoeve omdat ze daar de heerlijke onbezorgde jeugd van haar leeftijdgenoten tenminste niet dagelijks hoefde te zien...

Pauline hoefde nergens voor te vluchten, ze had een veilig, beschermd thuis, maar Fenne voelde dat Pauline niet meer genoeg had aan de liefde

van en de omgang met familieleden. Pauline wilde de vriendschap van iemand die van háár was, bij háár hoorde!

Fenne wist, voelde instinctief aan dat Pauline naar het dorp verlangde als ze op zaterdag- en zondagmiddagen voor het raam zat en stil naar buiten tuurde. Pauline verlangde naar vertier, afleiding, en was het dan zo verwonderlijk dat het wichtje opgewonden van blijdschap was nu ze een echte vriend had?

Doede had wat bedenkelijk gekeken toen ze gisteravond thuiskwam en hun het heuglijk nieuws meedeelde; hij had echter gezwegen. Maar Renko was opgesprongen en had geschreeuwd: ‘En daar lacht u om, moeder? Een kind, een wicht van zestien dat thuiskomt en doodleuk vertelt dat ze verkering heeft en dat vindt u goed? U lacht heimelijk alsof u er zelf plezier aan beleeft!’

‘Dat doe ik ook, jongen, ik ben blij voor Paulientje! Alleen til ik niet zo zwaar aan dat ene woord als jij het blijkbaar doet. Ik ken mijn dochter, Renko, net zo goed als ik mijn zoons ken. Ik vertrouw haar, zoals ik jullie, jongens, vertrouw!’ had ze heel kalm gezegd.

‘Hè, bah, wat doen jullie akelig!’ had Pauline gezegd. ‘Net nu ik zo blij ben, verpesten jullie de sfeer en dat is jouw schuld!’ had ze met driftige ogen naar Renko opgezien. ‘Jij doet niks anders als op ons allemaal fitten. Jij doet niets liever dan pesten en mensen kwetsen!’

‘Domme gans!’ had Renko laatdunkend laten horen. ‘Je bent zo dom, zo groen nog, dat je niet eens beseft waar je mee bezig bent! Verkering met een armetierig klompenmakertje en daar is ze nog trots op ook! Wat heb je hem beloofd? Dat hij later zijn bedrijfje wel kan uitbreiden met ons geld, het geld van Berendina Hoeve?’

‘Ach vent, stik!’ had Pauline hartgrondig laten horen en hiermee was het voor haar, Fenne, welletjes geweest.

‘En nu is het afgelopen!’ had ze streng geroepen. ‘Wij maken nog wel uit wat voor Pauline goed of kwaad is, daar hoeft jij je niet mee te bemoeien, Renko! Bah, wat min om de maatschappelijke stand van de Bolts aan te halen. Het zijn keurige, oppassende mensen en daar durf jij je neus voor ophalen? Je moest je, zo groot als je bent, schamen!’ had ze er bestraffend op laten volgen.

Renko had gehoord: ‘Ach moeder, dat u zo praat, kan ik me levendig voorstellen, ik kan het uit uw mond zelfs waarderen. U was vroeger zelf

niks gewend, geen luxe, geen weelde en rijkdom en uw hele familie is nog zo'n armoezooitje...'

Dat had hij gezegd, de jongen, en daarmee was de ruzie compleet geweest.

Doede was opgesprongen, greep Renko bij zijn schouders en schudde hem ruw door elkaar. 'Dat neem je terug, snotaap!' had hij woedend getierd. 'Hoe durf je je moeder en de haren zo te beledigen. Bied je excuus aan, direct!'

'Laat me los, vader...' had Renko dreigend gezegd. 'Ik verdraag van u geen pak rammel meer! Mijn woorden neem ik niet terug, ik meen wat ik zeg. Ik hou van moeder omdat ze is zoals ze is, omdat ze mijn moeder is, maar dacht u werkelijk dat ik niet veel liever had gehad dat u met een vrouw van uw eigen stand was getrouwd? Een boerendochter met een boerderij achter zich zodat ik nu niet een hoeve met mijn broer moet delen? Snapt u dat dan niet, vader? Daarom kan ik nu zo hels worden dat moeder het goedvindt dat Pauline weer zo'n armoedzaaier aanhaalt. Dat wordt weer delen! Ik pik dat niet lang meer, vader, wees daarvan overtuigd!'

Zo had de jongen staan tieren en in opperste verbazing hadden ze hem sprakeloos aangehoord. Doede had als eerste zijn positieven weer teruggevonden. Asgrauw van kwaadheid had hij schor gefluisterd: 'Ga uit mijn ogen, jongen, of ik doe je wat... Morgen, als je dan tenminste voor rede vatbaar bent, kun je bij me terugkomen, kunnen we de zaak als kerels onder elkaar bepraten...'

Fenne zuchtte diep toen ze dit alles weer overdacht.

Doede en zij zaten nog altijd naast elkaar op de sofa, maar Fenne had zich zo in haar gemijmer mee laten slepen dat ze hem amper naast zich merkte.

Doede had al een tijdje naar het ernstige gezichtje naast hem gekeken, naar haar ogen die beurtelings donker en licht stonden, Doede wist dat ze aan Renko dacht, dat Fenne zich evengoed zorgen om de jongen maakte. En toen hij zacht vroeg: 'Waar denkt mijn klein boerinnetje zo diep over na?' zeiden de paar woorden die ze sprak hem meer dan een heel boek. 'Renko is nog steeds niet bij je gekomen, Doede...'

Doede legde zijn arm om haar smalle schouders en trok haar hoofd tegen zijn borst. 'Wij Renkema's hebben dikke schedels, Fenne... wij buigen niet makkelijk, ik mag haast wel zeggen: nooit!'

'Ga jij dan naar hem...' smeekte ze zacht aan zijn borst. 'Buig jij dan je hoofd. Jij bent per slot de oudste, de wijste...' En toen Doede bleef

zwijgen, zei ze met klem: ‘Er mag niet meer tweestrijd, ruzie op de hoeve komen, Doede... Wij samen deden zoveel moeite dat uit te wissen... Het mag niet terugkomen, het verleden was vaak zo afschuwelijk...’

Nog vaster werd de druk van zijn arm om haar schouder, als een klem, een veilige klem die nooit los zou schieten.

‘Vanavond, als we alleen zijn, zal ik naar hem toe gaan, met hem praten... als jij me belooft erbij aanwezig te zullen zijn...’ hoorde ze hem zeggen.

Fenne glimlachte toen ze beloofde: ‘Ja, lieverd, dat zal ik! Als een vredestichtster zal ik tussen jullie Renkema’s zitten om de scherpe tongen in bedwang te houden. Om al te harde woorden wat milder te laten klinken!’

Doede kneep haar speels in haar wang. ‘Kleine ondeugd! Je weet precies wat ik bedoel, je weet wanneer ik je nodig heb!’

‘Nogal een kunst na vijftientig jaar! Als we nu nog niet in elkaars hart konden kijken, leerden we het niet meer, Doede Renkema!’

Toen Doede opstond om, zoals hij zei: ‘Nog even achter te gaan kijken,’ hield Fenne hem bij de deur staande. Ze zocht zijn ogen en haar gezicht was een en al ernst toen ze zei: ‘Vergeet Sikko vanavond, Doede... Het is niet Sikko die tegenover je zal zitten maar je zoon, je oudste... Daar zit het grote verschil, jongen...’

‘Mijn klein lief boerinetje!’ Boordevol liefde waren deze woorden maar Doedes hart werd er niet door verlicht. Het bleef loodzwaar, vol zorg en meer nog van angst. Angst om een grijs verleden...

Toen ze die avond gezamenlijk aan tafel zaten, zei Doede als terloops tegen Renko: ‘Kom na het eten even in onze kamer. Moeder en ik willen met je praten.’

Renko knikte, bokkig en stuurs nog, en Martje zei weinig tactvol: ‘Wordt er een nieuw testament opgemaakt of zo? Hoef jij daar dan niet bij aanwezig te zijn, Heiko?’

Het korte, terechtwijzende ‘Martje toch!’ van Heiko deed haar even licht blozen, maar direct daarna ratelde ze alweer lustig: ‘Nou ja, het was toch zeker maar een grapje. Je weet toch nooit... Hoe lang duurt dat onderonsje want Heiko en ik moeten vanavond uit en u belooft op kleine Fennie te zullen passen, moeder!’

Het klonk als een verwijt en Doede, toch al kortaangebonden, kon niet nalaten te zeggen: ‘Je verwacht toch hoop ik niet dat moeder zich gaat

haasten om op jouw dochter te passen? Het zou je heel niet misstaan eens een avond thuis te blijven en zelf op Fennie te passen!’

‘We werken overdag hard genoeg om er ’s avonds uit te willen. Heiko en ik zijn nu eenmaal anders dan jullie. Wij kunnen niet zonder vrienden en kennissen. Hier komt geen kip over de vloer. Dat is jullie zaak, maar later, als ik hier de baas ben...’

Martje zweeg abrupt, voelde dat ze te ver ging.

Bovendien zag ze hoe Heiko’s blauwe ogen haar veelbetekenend aanzagen. O ja, dacht ze opstandig, dat was waar ook: ze moest zwijgen! Altijd maar zwijgen terwille van de lieve vrede, want moeder was hier de baas. Moeder Fenne Folgersma, een gewezen dienstmeid, naar wiers pijpen hier iedereen danste. Martje Vederius, spinnijdig als ze was, keek niet op toen ze haar schoonmoeder zacht hoorde zeggen: ‘Ik weet wat je wilde zeggen met dat “later”, meidje. Jij wil het later allemaal anders doen: mensen uitnodigen, te eten vragen, en dat is je goed recht. Wij zullen ons daar nooit mee bemoeien. Maar probeer jij op jouw beurt dan te begrijpen dat wij genoeg aan elkaar en onze kinderen hebben. Wij missen een vrienden- of kennissenkring niet.’

‘Heiko en Martje kunnen nu toch al wel vrienden hier vragen,’ mengde Pauline zich in het gesprek. ‘Ze hebben toch hun eigen vertrekken, net als jullie?’

‘En waar zouden we onze vrienden dan te eten moeten vragen, eigenwijs Aagje?’ schampte Martje. ‘Vader en moeder zouden raar opkijken als wij een feest gaven! Of als we zomaar mensen te eten vroegen. “Schik maar aan, jongens, kruip maar tussen de familie Renkema, want Heiko en ik zijn hier geen eigen baas.” Maar ja, dat snap jij nog niet!’ besloot Martje zwaar zuchtend.

‘Poeh!’ deed Pauline, in haar eer aangetast, uit de hoogte. ‘Ik snap meer dan jij denkt! Ik heb toevallig ook al verkering!’

‘Moet je trots op zijn!’ snibde Martje.

Het liep uit op een nare, beklemmende woordenwisseling, waar Doede een eind aan maakte door te zeggen: ‘Als jullie klachten of grieven hebben over de gang van zaken hier in huis, praat die dan met ons uit, maar niet onder het eten! Ik wil dat de maaltijden rustig verlopen!’

‘Mag ik nog even naar het dorp, naar Bertus?’ vroeg Pauline toen de maaltijd was beëindigd en ze de vuile borden in elkaar stapelde.

‘Geen denken aan,’ was Fennes antwoord, kort en bondig.

‘Waarom nou niet? Ik heb het beloofd! Van de zomer zei u steeds dat ik naar het dorp moest gaan om er wat vertier en vrienden te zoeken!’ zei Pauline hoogst verontwaardigd.

‘Van de zomer was het lang licht, nu zitten we in de herfst en zijn de dagen kort. Het geeft geen pas dat een jong meisje als jij bij duister op straat zwalkt. We zouden ons voor de familie Bolt moeten schamen als we jou om deze tijd van het jaar avondpermissie gaven!’ legde Fenne haar standpunt uit.

‘Ja, en die brave, oppassende mensen konden van ons, Renkema’s, dan wel eens ik weet niet wat gaan denken en dát was niet zo best!’ hoonde Renko, maar niemand ging er gelukkig op in.

Pauline liep met een arm vol vuile borden de kamer uit terwijl ze in zichzelf mopperde: ‘Ik wou dat ik dertig was, dan mag je tenminste zelf weten wat je wilt gaan doen!’

Fenne glimlachte vertederd, ook toen Martje met een dienblad vuil eetgerei achter Pauline de kamer verliet en zei: ‘Zolang je bij je ouders woont, word je nooit volwassen! Ik zal er tenminste nooit aan wennen dat ik hier met de vuile vaat loop te zeulen terwijl er meiden zijn die daarvoor worden betaald! Thuis hoefde ik dat nog niet eens en mam had maar één keer in de week een werkvrouw!’

Ja, kind, dacht Fenne, dat is het hem nu juist! Jouw mam heeft jou te veel in de watten gelegd.

Fenne lachte echter vrolijk toen ze tegen Martje zei: ‘Ja, meidje, voor de kinderen is het leven op Berendina Hoeve om de drommel niet eenvoudig! Ze worden hier niet gespaard!’

‘Zie je tegen het onderhoud met Renko op, lieverd? Je kijkt zo beteuterd,’ vroeg Doede toen hij en Fenne op hun eigen kamer op de komst van Renko zaten te wachten.

Fenne knikte. ‘Ja, ik ben doodsbang dat dit gesprek op nog meer ruzie uit zal lopen. Het ene woord zal het andere uithalen en geen van jullie beiden zal het hoofd buigen. De sfeer was tijdens het eten al zo zwaar geladen, en... Nou ja, ik ken de Renkema’s onderhand wel een beetje!’ besloot ze met een stem die zwaar was van zorg. Doede keek haar peinzend aan, dan zei hij: ‘Ik zal voor Renko ook niet buigen, Fenne! Voor Renko niet en voor

Martje nog veel minder! Ik ben het meer dan zat, dat gekibbel, dat elkaar willens en wetens kwetsen met woorden... Om jou, Fenneke, verdraag ik dat niet meer!’

‘Ik weet het, lieverd... ik weet dat je altijd voor me opkomt, voor me vecht, maar...’

‘Er is geen “maar” meer, Fenne!’ onderbrak Doede haar kort. ‘Hoe vaak hebben we Renko de laatste jaren niet tot de orde moeten roepen en wat heeft het voor nut gehad? Niets, totaal niets! Hij loopt hier rond als een koning die zijn rijk regeert, hij kleineert Heiko, die wat het boeren betreft, toch werkelijk niet voor hem onderdoet. Hij kijkt op de meiden neer, pest ze net zo lang tot ze hun dienst hier opzeggen. Het wordt hier weer net als vroeger... Toen waren het Mitsie en Sikko, nu zijn het Martje en Renko die de rust en vrede hier verstoren...’

‘Hij is onze zoon... onze oudste...’ kwam het zwakjes.

‘Dan heeft Renko zich maar als zodanig te gedragen!’ zei Doede onverbiddelijk om dan, veel zachter, te vervolgen: ‘Ach Fenne, kijk dan toch terug. Kijk naar de jaren die achter ons liggen en je zult moeten toegeven dat Renko veel van Sikko wegheeft! Niet in dezelfde mate, dat ben ik met je eens, maar dat kan nog komen, Fenne. Haat is als een woekerplant. Ze verspreidt zich... wordt steeds groter en machtiger... en om dat te voorkomen...’ Doede zweeg even, dacht na en toen hij zich weer tot haar wendde, was zijn stem geheimzinnig, fluisterend. ‘Je weet toch, hè, dat de boerderij van boer Wachters te koop is?’ En toen Fenne knikte, ging hij verder: ‘Ik voel er veel voor die hoeve te kopen, Fenne. Wat denk je daarvan?’

‘Voor Renko...?’

‘Nee, voor Heiko en Martje! Martje en jij, jullie verdragen elkaar niet. Martje wil eigen baas zijn, dat verkondigt ze dagelijks. Als die twee nu in de polder boerden en Renko hier bij ons, dan wordt het, dunkt me, al een stuk beter. Renko heeft dan het gevoel dat Berendina Hoeve van hem is. Ik zal een stapje terug doen om dat gevoel te verstevigen en misschien keert dan de vrede weer... Misschien zie ik dan in dat jij gelijk hebt... dat Renko niet op Sikko lijkt.’

‘Dat zou mooi zijn, Doede... een hoeve erbij, zodat de jongens zich beiden naar eigen inzicht kunnen ontplooien,’ zei Fenne en de hoop die er in haar stem lag, bewees wel hoezeer ook zij naar de vrede van vroeger

dagen verlangde. Beiden zwegen, gaven zich, terwijl ze op de komst van Renko wachtten, over aan eigen gedachten.

Zoals Fenne het de laatste tijd zo dikwijls deed, liet ze ook nu haar gedachten teruggaan naar de tijd toen Renko nog een opgroeiende jongen was. Ze woelde in het verleden om te ontdekken wat Doede meende te weten en wat zij maar niet kon geloven... Als kleuter was Renko zo lief en aanhankelijk geweest, maar later, toen hij ouder werd, veranderde zijn karakter. Maar Fenne had toch nooit, in al zijn vervelende buien niet, Sikko in hem gezien...

Of had Doede gelijk en wilde zij het niet zien?

Fenne dacht aan de tijd toen Albert nog leefde, Albert, Doedes zoon. De verstandelijk ver achtergebleven stumperd... de dorpsidoot, maar boven alles: Haar grote, lieve schat! Veertig jaar was hij toen hij stierf en met zijn dood had Fenne het gevoel gehad alsof er een stukje van haar eigen ik was doodgegaan. Albert, een boom van een kerel met het verstand van een vierjarig kind, hij was altijd háár kind gebleven. De anderen groeiden op, Albert was tot zijn dood haar lieveling gebleven. De jongens en Pauline hadden hem geaccepteerd zoals hij was, ze wisten niet beter, waren met hem opgegroeid. Alleen Renko hield niet van Albert...

Ze had Albert in bescherming genomen toen ze hier als meid op de hoeve kwam en ze de jongen in leren riemen gekluisterd in de lege kamer vond. Ze had hem beschermd voor de haat en de nijd die er toen op de hoeve waren en later, toen hun geluk zo groot was en steeds groter werd naarmate er steeds meer kinderen kwamen, toen had ze hem wéér moeten beschermen, ditmaal tegen Renko... Renko moest een jaar of tien, elf zijn geweest, overdacht Fenne, toen hij van school thuiskwam en met een rood gezicht van verontwaardiging voor haar had gestaan. 'Jullie moeten Albert thuis houden! Ik schaam me dood voor hem zoals hij daar in het dorp rondscharrelt! Hij is altijd door een groep kinderen omgeven die om hem lachen. Zo iemand hoort niet los rond te lopen. Waarom houden jullie hem niet op de hoeve?'

Sikko had altijd minachtend over Albert gedaan en nu was er weer een Renkema die zich schaamde voor een zwakke loot aan een oergezonde boom... Had Doede dan toch gelijk? Het was jaren geleden gebeurd maar was toen al een stukje verleden weergekeerd en had zij dat stomweg niet willen zien omdat Renko haar zoon was?